

**SAVE THE CHILDREN:
ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА СУЧАСНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ**

**SAVE THE CHILDREN: THE HISTORY OF FORMATION AND MODERN ASPECTS
OF CHILDREN'S RIGHTS PROTECTION**

**Реньов С.В., к.ю.н.,
доцент кафедри міжнародного і європейського права
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна**

У статті проаналізовано діяльність міжнародної неурядової гуманітарної організації Save the Children, яка вже понад сто років надає допомогу дітям – починаючи з жертв Першої світової війни. Організація, що була заснована у 1919 році у Великій Британії, наразі налічує 30 національних членів та працює у 118 країнах, оперативно реагуючи на глобальні виклики сьогодення. Досліджено біографію засновниці організації Еглантайн Джебб, її чисельні благодійницькі ініціативи та вагомий внесок у прийняття Лігою Націй Декларації прав дитини 1924 року, у п'яти програмних пунктах якої були визначені обов'язки людства щодо забезпечення дітей усім необхідним для їх існування та розвитку. Фундаментальне значення Женевської декларації 1924 року, яка випередила Загальну декларацію прав людини майже на чверть століття, висвітлюється завдяки аналізу положень Декларації прав дитини 1959 року та Конвенції про права дитини 1989 року.

Особлива увага була приділена подіям в Україні, оскільки Save the Children з 2014 року надає допомогу постраждалим дітям та їх сім'ям. Розпочавши діяльність з офісу у Слов'янську, який мав на меті надати ефективну допомогу на Донбасі, наразі організація представлена по всій території України, активно долучаючи до імплементації програм місцевих партнерів. Актуальність зазначеної діяльності підтверджується наданою у дослідження статистичної інформації щодо кількості дітей, які постраждали внаслідок ескалації конфлікту 24 лютого 2022 року.

Автором проілюстрована багатовекторність діяльності організації з акцентом на допомозі у доступі до освіти. Про це свідчить статус Save the Children як співголови глобального освітнього кластеру (співкерує разом з ЮНІСЕФ), що відображається і на національному рівні. У дослідженні пояснюється актуальність впровадження мережі цифрових освітніх центрів та їх надважливе значення для дітей, які через воєнні мають обмежений доступ до освіти.

Ключові слова: Декларація прав дитини 1924 р., охорона дитинства, право на освіту, міжнародні гуманітарні організації, Save the Children.

The article analyzes the activities of the international non-governmental humanitarian organization Save the Children, which has been helping children for more than a hundred years, starting with the victims of the First World War. The organization, which was founded in 1919 in Great Britain, currently has 30 national members and works in 118 countries, responding to today's global challenges. The biography of the organisation's founder Eglantyne Jebb, her numerous charitable initiatives and significant contribution to the adoption by the League of Nations of the Declaration of the Rights of the Child (1924), in five program points of which the responsibilities of humanity were defined to provide children with everything necessary for their existence and development, are studied. The fundamental importance of the Geneva Declaration (1924), which preceded the Universal Declaration of Human Rights by almost a quarter of a century, is highlighted through an analysis of the provisions of the Declaration of the Rights of the Child (1959) and the Convention on the Rights of the Child (1989).

Particular attention was paid to the events in Ukraine, as Save the Children has been providing assistance to affected children and their families since 2014. Having started its activities from the office in Sloviansk, which aimed to provide effective assistance in Donbas, the organization is now represented throughout Ukraine, actively involving local partners in the implementation of programs. The relevance of these activities is confirmed by the statistical information provided in the study on the number of children affected by the escalation of the conflict on February 24, 2022.

The author illustrates the multi-vector nature of the organization's activities with an emphasis on assistance in access to education. This is evidenced by Save the Children's status as a co-chair of the global education cluster (co-led with UNICEF), which is also reflected at the national level. The study explains the relevance of implementing a network of Digital Learning Centres and their crucial importance for children who have limited access to education due to the war.

Key words: Declaration of the Rights of the Child (1924), child protection, right to education, international humanitarian organizations, Save the Children.

Захист прав дітей вже тривалий час перебуває у фокусі уваги світової спільноти. Першим профільним міжнародно-правовим актам налічується понад сто років. Зокрема, Міжнародна організація праці, що була створена у 1919 році в рамках Ліги Націй, приділяла особливу увагу правам дітей у зв'язку з їх участю у трудових відносинах. Конвенції МОП встановлювали мінімальний вік дітей і підлітків для прийому на роботу, при цьому згаданий віковий ценз поступово видозмінювався: якщо Конвенція № 5 від 29 жовтня 1919 року встановила 14 років як мінімальний вік для роботи у промисловості, то Конвенція МОП № 59 від 22 червня 1937 року – 15 років.

До важливих кроків щодо захисту прав дітей за часів Ліги Націй необхідно віднести Декларацію прав дитини 1924 року, яка за місцем її прийняття мала назву Женевської та складалася з п'яти основних програмних пунктів, що визначали не стільки права дитини, скільки обов'язки людства щодо забезпечення дітей усім необхідним для їх існування та розвитку. Це була перша декларація в галузі прав людини, ухвалена міжурядовою організацією, випередивши Загальну декларацію прав людини майже на чверть століття.

Доцільно процитувати деякі положення Женевської декларації: «Дитині повинні бути надані засоби, необхідні для її нормального розвитку – як фізичного, так і духовного», «Голодна дитина повинна бути нагодована», «Хвора дитина повинна отримати допомогу», «Сироту й безпритульну дитину необхідно прихистити й підтримати», «Дитина має бути першою, хто отримає допомогу під час лиха» [1].

У Женевській декларації не містилося обов'язкових нормативних приписів для держав-учасниць. І все ж прийняття цього документу було великим досягненням. Як зазначає Олена Шевченко-Бітенська, дитина стала об'єктом міжнародно-правового захисту [2, с. 32]. З огляду на те, що і у преамбулі Декларації прав дитини 1959 р., і у преамбулі Конвенції про права дитини 1989 р. містяться посилання на Декларацію прав дитини 1924 р., можна зробити висновок, що саме Женевська декларація заклала фундамент сучасного міжнародно-правового регулювання захисту прав дитини. Володимир Стешенко стверджує, що Женевська декларація зберігає свою чинність і наразі розглядається як документ «м'якого» міжнародного права («soft law») [3, с. 44].

В цьому аспекті вкрай важливо приділити увагу постаті британки Еглантайн Джебб (1876–1928), засновниці Save the Children (з англ. – «Врятуйте дітей»), яка сприяла прийняттю Декларації прав дитини 1924 року. Еглантайн завершила Оксфордський університет, викладала у школі та брала участь у роботі Кембриджського товариства організованої благодійності. А в 1913 році вона відправилася до Скоп'є, щоб допомогти біженцям-жертвам Балканських війн. Після початку Першої світової війни Джебб продовжила свою діяльність у Великій Британії, де не тільки допомагала постраждалим, але й разом із сестрою Дороті в одному з кембриджських журналів висвітлювала трагічні події Першої світової війни. Як зазначає Олег Лисовець, робота над журналом допомогла їм стати одними з найкраще інформованих людей в країні щодо стану європейського суспільства наприкінці війни [4, с. 112]. Це посилювало розуміння нагальної необхідності комплексної допомоги дітям, що постраждали під час війни, та сприяло створенню у 1919 р. Save the Children Fund – першої у Європі благодійної організації для допомоги дітям. Активність Save the Children Fund була спрямована на збір грошей задля забезпечення необхідним дітей у постраждалих країнах. Крім цього, стали з'являтися регіональні відділення Save the Children Fund та аналогічні організації у інших країнах, зокрема у Швеції.

Використовуючи меседж, що єдиною міжнародною мовою у світі є дитячий плач, Джебб ініціювала забезпечення потреб дітей у державах, які були опонентами Антанти у війні. Наприкінці 1919 р. Папа Римський Бенедикт XV висловив свою офіційну підтримку роботи Фонду. Інтернаціоналізація діяльності призвела до створення в 1920 р. Save the Children International Union. Співробітництво з Міжнародним комітетом Червоного Хреста дозволило створити штаб-квартиру нової організації у Женеві, що одразу відобразилося на її статусі.

Почавши з допомоги дітям у базових потребах (їжа, одяг, медична допомога), вже у 20-х роках Джебб приділяла увагу й освітнім послугам: відкриття школи для малозабезпечених у англійському графстві Кент, допомога школі в Угорщині, де дітей заохочували до участі в учнівському самоврядуванні.

Як зазначає Джеральдіна ван Б'юрен, з метою посилення діяльності Еглантайн Джебб розпочала підтримувати ідею запровадження статутного документу, в якому були б прояснені цілі роботи Save the Children International Union. Однак вона була переконана в тому, що для забезпечення ефективності роботи зазначений документ має набути міжнародного статусу [5, с. 28]. Тому Джебб розробила проект Декларації прав дитини, який 23 лютого 1923 року було затверджено Save the Children International Union та передано до Ліги Націй. Як результат, на підставі вищезазначеного проекту 26 вересня 1924 року П'ята Асамблея Ліги Націй прийняла Декларацію прав дитини. Окрім того, Ліга Націй заснувала Комітет захисту дітей, однією з членів якого було призначено Еглантайн Джебб. Її активну діяльність у відстоюванні інтересів дітей зупинила передчасна смерть 17 грудня 1928 р. на 52 році життя. Втім, Save the Children продовжила активну роботу, керуючись у своїй діяльності відомим висловом Еглантайн Джебб, що всі війни ведуться проти дітей.

Сучасній ефективній допомозі дітям сприяє актуальний комплекс авторитетних міжнародно-правових документів з прав людини. Починаючи з Женевської декларації 1924 року, міжнародно-правові акти універсального характеру, що наголошують на особливому захисті дитини, розширилися завдяки прийнятим в рамках Організації Об'єднаних Націй Загальній декларації прав людини 1948 року, Міжнародним пактам 1966 року, Декларації прав дитини 1959 року, Конвенції про права дитини 1989 року, Декларації тисячоліття ООН 2000 року тощо. В останній діти були виокремлені серед найбільш

вразливих категорій із зауваженням, що саме їм належить майбутнє [6]. Щодо нашої держави цілком доцільно зазначити, що згідно частини 3 статті 51 Конституції України дитинство охороняється державою [7, с. 384]. Окрім Основного Закону, зазначене положення можна знайти і у профільному Законі «Про охорону дитинства», відповідно до статті 1 якого дитинством є період розвитку людини до досягнення повноліття. Дитиною вважають особу віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосованим до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше [8]. Можна зробити висновок, що вищезгаданий Закон використовує аналогічний віковий ценз, що і Конвенція про права дитини 1989 року.

Напази Save the Children складається з Save the Children International (зі штаб-квартирою у Лондоні) та 30 національних членів. Персонал налічує більше 23 500 людей. У 2021 році Save the Children працювала у 118 країнах світу, надавши допомогу 43 мільйонам дітей [9]. Це лише пряма допомога, що не враховує партнерську імплементацію проектів – місцеві організації громадянського суспільства активно долучаються до зазначеної діяльності.

У минулому році Save the Children, реагуючи на події в Україні, надала різноманітну допомогу для 1 095 323 людей – дітям (648 118) та їх сім'ям в Україні, Польщі, Румунії та Литві. Багатогоректорна спрямованість організації включає в себе, зокрема, такі аспекти: прихисток; захист дітей; освіта; здоров'я; продовольча безпека; санітарія та гігієна тощо [10].

Save the Children має на меті досягнути трьох глобальних цілей. По-перше, боротьба з дитячою смертністю – викоринити негативну ситуацію, коли щороку 5 мільйонів дітей у віці до п'яти років помирають з причин, яким можна було запобігти. По-друге, захист дітей від насильства. За даними ЮНІСЕФ, майже 3/4 дітей у віці 2–4 років (близько 300 мільйонів) регулярно зазнають фізичних покарань або психологічного насильства [11]. По-третє, забезпечення доступу дітей до якісної базової освіти – наразі не навчаються 450 мільйонів дітей.

Організація, зважаючи на власні принципи діяльності, а також загальний суспільний консенсус щодо необхідності допомоги дітям, не обійшла увагою і ситуацію в Україні, де з 2014 року надає гуманітарну допомогу постраждалим дітям та їх родинам, допомагає отримати доступ до освіти та інших важливих послуг. Офіс у Слов'янську мав на меті ефективно та оперативно реагувати на ті гуманітарні виклики, що були актуальними на Донбасі. Масштаби діяльності Save the Children в нашій країні суттєво зросли у 2022 році – після збільшення кількості потребуючих допомоги. Наразі офіси відкриті у Києві, Миколаєві, Чернівцях, Дніпрі та Харкові. Обґрунтованість активізації діяльності красномовно ілюструє статистика від Управління Верховного комісара ООН з прав людини: з 24 лютого 2022 року по 10 вересня цього року було зафіксовано 554 випадки загибелі дітей та 1180 випадків поранення дітей. Реальні ж цифри можуть бути значно вищими, оскільки інформація з місць, де тривають інтенсивні бойові дії, надходить із суттєвою затримкою [12]. В Save the Children зазначають, що переважна більшість цих втрат пов'язана з ракетами та безпілотниками, випущеними по житлових районах. Це служить похмурим нагадуванням про те, що вибухова зброя не може використовуватися поблизу населених пунктів [13]. В організації констатують, що 7,5 мільйонів дітей в Україні перебувають у серйозній небезпеці отримання фізичних ушкоджень, сильних емоційних страждань або ж зіштовхнулися з потребою переміщення. Авіаудари та вибухи завдали суттєвої шкоди, зокрема, навчальним закладам [14].

Понад 40% школярів в Україні не змогли повернутися до повноцінного офлайн-навчання 1 вересня цього року – через відсутність у школах спеціалізованих укриттів і загрозу пові-

тряних атак. За час повномасштабної війни в Україні зруйновано понад 360 закладів освіти, ще близько 3 400 пошкоджено – більшість із них у прифронтових районах [15]. Зазначена статистика, наведена Save the Children, зумовлює основні вектори діяльності організації. Зокрема, надається допомога у відновленні пошкоджених шкіл і дитячих садків, забезпеченні безпеки шкільних укриттів, дистрибуції навчальних наборів (включають необхідні канцелярські приладдя та навчальні матеріали). На постійній основі проводяться тренінги для освітян задля їх ознайомлення з новітніми технологіями у онлайн-навчанні. Також була створена і активно розширюється мережа цифрових навчальних центрів, щоб допомогти дітям отримати доступ до освіти. Протягом минулого року організацією було створено 32 цифрові навчальні центри (DLC – Digital Learning Centres), а загалом планується відкрити 100 по всій країні [10].

Останній з перелічених напрямів діяльності потребує особливої уваги, оскільки Save the Children не тільки самостійно займається розбудовою системи цифрових навчальних центрів, але й сприяє координації зусиль партнерів в рамках освітнього кластеру. Нагадаємо, задля посилення координаційних механізмів гуманітарні організації розробили кластерний підхід, який був вперше успішно застосований у 2005 році після землетрусу в Пакистані та сприяв більш ефективній допомозі постраждалим [16, с. 139]. Освітній кластер на глобальному рівні спільно

очолюють ЮНІСЕФ та Save the Children, що традиційно відображається і на діяльності кластерів на рівні відповідних країн. Наприклад, в Україні в рамках кластеру співголюють Маргарита Римаренко від Save the Children та Мунас Кальден від ЮНІСЕФ [17].

Цифрові навчальні центри – це освітні навчальні простори, що обладнані пристроями та матеріалами для дистанційного навчання (ноутбуки, планшети, книги тощо), функціонування яких забезпечуються підготовленими фасилітаторами. Такі центри не замінюють заклади загальної середньої освіти – вони допомагають дітям, які тимчасово не мають іншої опції для навчання. Особлива потреба в DLC виникає у тих регіонах, де через воєнні дії діти мають обмежений доступ до освіти. Окрім освітньої компоненти (як формальної, так і неформальної), такі центри сприяють психоемоційній підтримці й соціалізації дітей і підлітків. Save the Children, як було зазначено вище, має амбітні плани щодо розбудови розгалуженої мережі DLC.

Таким чином, діяльність Save the Children, яка була заснована понад сто років тому задля допомоги жертвам Першої світової війни, є вкрай актуальною і в наш час. Організація, що налічує 30 національних членів та працює у 118 країнах, оперативно реагує на глобальні виклики сьогодення, зокрема і на трагічні події, з якими зіштовхнулася наша держава, надаючи комплексну допомогу постраждалим дітям та їх сім'ям.

ЛІТЕРАТУРА

1. Geneva Declaration of the Rights of the Child, 1924. Humanium. URL: <https://www.humanium.org/en/geneva-declaration> (date of access: 25.09.2023).
2. Шевченко-Бітенська О.В. Правові механізми Ради Європи у сфері захисту дітей від насильства: дис. канд. юрид. наук: спец.: 12.00.11. Одеса, 2015. 210 с.
3. Стешенко В.М. Правовий захист прав дітей та підлітків і безпечний інформаційний простір. Харків: Право, 2019. 392 с.
4. Лісовець О.В. Роль Е. Джебб у становленні міжнародного руху захисту дітей. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2019. № 3. С. 110–116.
5. Ван Б'юрен Джеральдіна. Міжнародне право в галузі прав дитини / Пер. з англ. Г.Є. Краснокутського; Наук. ред. М.О. Баймуратов. Одеса: АО БАХВА, 2006. 524 с.
6. United Nations Millennium Declaration: resolution (UN General Assembly, 13 September 2000). UN Digital Library. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/422015> (date of access: 25.09.2023).
7. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В.Я. Тацій О.В. Петришин, Ю.Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2012. 1128 с.
8. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 25.09.2023).
9. Save the Children International Annual Snapshot 2021. Save the Children International. URL: <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/save-the-children-international-annual-snapshot-2021> (date of access: 25.09.2023).
10. Ukraine Response One Year On: Impact report. Save the Children International. URL: <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/ukraine-response-one-year-on-impact-report/> (date of access: 25.09.2023).
11. A familiar face: Violence in the lives of children and adolescents. UNICEF. URL: <https://data.unicef.org/uploads/2017/10> (date of access: 25.09.2023).
12. Ukraine: civilian casualty update 11 September 2023. UN Office of the High Commissioner for Human Rights. URL: <https://www.ohchr.org/en/news/2023/09/ukraine-civilian-casualty-update-11-september-2023> (date of access: 25.09.2023).
13. Ukraine: Child casualties rise in deadly summer with over 540 children killed in 18 months of war. Save the Children Fund. URL: <https://www.savethechildren.org.uk/news/media-centre/press-releases/ukraine-over-540-children-killed-in-18-months-of-war> (date of access: 25.09.2023).
14. Ukraine: millions of children are in danger. Save the Children International. URL: <https://www.savethechildren.net/what-we-do/emergencies/ukraine> (date of access: 25.09.2023).
15. Ukraine: Two out of every five children will miss out on fulltime school as second academic year starts during war. Save the Children Fund. URL: <https://www.savethechildren.org.uk/news/media-centre/press-releases/ukraine-two-out-of-five-children-will-miss-school> (date of access: 25.09.2023).
16. Реньов С.В. УВКБ ООН: міжнародно-правовий статус та аналіз окремих аспектів діяльності в Україні. *Juris Europensis Scientia*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. № 2. С. 136-140.
17. Ukraine. Global Education Cluster. URL: <https://www.educationcluster.net/country/ukraine> (date of access: 25.09.2023).